

Lucas 2:4-7: Jezus' geboorte bewijst Gods liefde voor ons

Lucas 2 (NBV21):

⁴⁻⁵ Jozef ging op weg om zich te laten inschrijven. Samen met Maria, zijn aanstaande vrouw, die zwanger was, reisde hij van de stad Nazaret in Galilea naar Judea, naar de stad van David die Betlehem heet, aangezien hij van David afstamde.

⁶ Terwijl ze daar waren, brak de dag van haar bevalling aan, ⁷ en ze bracht een zoon ter wereld, haar eerstgeborene. Ze wikkelde Hem in doeken en legde Hem in een voederbak, omdat er voor hen geen plaats was in het gastenverblijf.

Kerst, dus Jezus' geboorte, bewijst dat Gods liefde naar de wereld uitgaat. Alleen, Gods liefde voor ons blijkt vaak niet uit de zichtbare feiten van ons leven. De meesten van ons hebben van tijd tot tijd met persoonlijke moeiten te maken. Je hebt een verlies geleden doordat een geliefde overleed; je hebt last van een handicap, die je pijnlijke beperkingen oplevert; je hebt teleurstellingen ondergaan, die maar moeilijk te verkroppen zijn. Die moeiten kunnen zo ernstig zijn dat je leven soms een last voor je is, zodat je haast niet verder kunt.

En wat gebeurt er elders niet: natuurrampen, die slachtoffers maken; een oorlog, waarin mensen gedood of verminkt worden; een dictatoriale regering, waardoor mensen worden onderdrukt. Van dat alles word je niet vrolijk. Je vraagt je dan af: 'Gods liefde gaat uit naar de wereld? Hoe zo?'

Een belangrijke leeropdracht voor ons is dat we anders gaan kijken. Gaan we af op de alledaagse gebeurtenissen die we meemaken, dan zien we het niet dat Gods liefde naar ons uitgaat. Er is zo veel dat ons daaraan laat twijfelen.

Maar de apostel Johannes houdt ons in z'n eerste brief voor: wil je er oog voor krijgen dat Gods liefde naar ons uitgaat? Kijk dan naar het onvoorstelbare feit dat Gods Zoon mens is geworden. In z'n eigen woorden: 'Hierin is Gods liefde ons geopenbaard: God heeft zijn enige Zoon in de wereld gezonden, opdat we door Hem zouden leven. Het wezenlijke van de liefde is niet dat wij God hebben liefgehad, maar dat Hij ons heeft liefgehad en zijn Zoon heeft gezonden om verzoening te brengen voor onze zonden.' (1 Johannes 4:9-10)

Om de gebeurtenissen, vermeld in onze tekst, recht te doen, plaats ik die in het kader van deze woorden van Johannes. Dan wordt meteen duidelijk dat Jezus' geboorte ons tot verwondering kan brengen dat God zo vergaand hart heeft voor ons.

1 Een uitzonderlijk begin

Volgens Lucas 2:5 liet Jozef zich in Betlehem registreren met Maria, 'zijn aanstaande vrouw, die zwanger was'. Het valt ons misschien niet meer op, maar er zit een opmerkelijke tegenstrijdigheid in deze aanduiding: aanstaande vrouw maar toch zwanger. Dat was in die tijd eigenlijk ondenkbaar. Toentertijd bestond een huwelijksluiting namelijk uit twee fases:

Allereerst ging je in ondertrouw – om een hedendaagse term te gebruiken. Alleen de ondertrouw van toen verschilde principieel van die in het tegenwoordige Nederland. In Nederland is 'in ondertrouw gaan' alleen dat je samen aangifte doet bij de burgerlijke stand van je voornemen te trouwen. Deze aangifte heeft juridisch geen gevolgen voor je onderlinge band. Maar in het toenmalige Palestina hield de ondertrouw in dat je officieel al met elkaar verbonden was. Tot op zekere hoogte was je getrouwd. Als je tijdens deze fase uit elkaar wilde gaan, moest je scheiden.

Zolang je ondertrouwd was, woonde je niet in hetzelfde huis en had je geen lichamelijke omgang met elkaar. Daarop wachtte je tot na de tweede fase van de huwelijksluiting. Vandaar dat Maria zo verbaasd tegen de engel Gabriël zei: Ik krijg een zoon? 'Hoe zal dat gebeuren? Ik heb immers nog nooit gemeenschap met een man gehad.' (Lucas 1:34) Zo ging dat in die dagen: zolang het huwelijk nog niet compleet voltrokken was, was seksueel contact volledig buiten beeld. Leerzaam voor onze tijd.

Op die ondertrouw volgde de tweede fase van de huwelijksluiting: het treffen van de laatste regelingen en het definitieve, publieke ritueel. Dat gebeurde op een feest te midden van de familie. Denkt u maar aan de bruiloft te Kana. Zo'n feest werd bepaald niet kinderachtig gevierd: het duurde een paar dagen, waarbij de hele leefomgeving welkom was. Dan pas ging zo'n stel samenwonen en hadden ze seksueel contact. Dat gebeurde niet eerder, want die fysieke intimiteit hoorde bij het complete huwelijk.

Deze gang van zaken maakt duidelijk dat de bij ons gebruikelijke termen (ondertrouw of 'aanstaande vrouw') eigenlijk niet bruikbaar zijn. Elke keer moeten we goed kijken wat bedoeld wordt in vergelijking met wat bij ons gebruikelijk is.

De vraag is nu: waren Jozef en Maria toen nog ondertrouwd (eerste fase) of waren ze al compleet getrouwd (tweede fase)? Er is alles voor te zeggen dat tijdens hun tocht van Nazaret naar Betlehem juridisch gesproken de ondertrouw voorbij was en Jozef en Maria dus officieel man en vrouw waren. Dat leid ik af uit Matteüs 1. Maanden vóór de geboorte kreeg Jozef van de engel Gabriël te horen: 'Wees niet bang je vrouw Maria bij je te nemen' (1:20). Prompt heeft Jozef hier gevolg aan gegeven: 'Jozef deed wat de engel van de Heer hem had opgedragen: hij nam haar bij zich als zijn vrouw' (1:24). Dat was in Nazaret, dus nog vóór Betlehem. Maar lichamenlijk gezien bleven ze in zekere zin nog in ondertrouw, zoals uit Matteüs 1 blijkt: Jozef 'had geen gemeenschap met haar voordat ze haar zoon geboord had' (1:25). Vandaar dat Lucas Maria aanduidt als Jozefs 'aanstaande vrouw' (de NBG-vertaling heeft het over Jozefs 'ondertrouwde vrouw').

Hiermee stuiten we op een ondoordringbaar geheim: Maria was als maagd in verwachting. Dat klopt met de boodschap van de engel. Maria had immers gezegd: 'Hoe kan ik zwanger worden, want ik heb geen seksuele omgang met een man', waarop de engel zei: 'De heilige Geest zal over je komen en de kracht van de Allerhoogste zal je als een schaduw bedekken' (Lucas 1:35).

Nu blijkt uit onze tekst dat deze wonderlijke aankondiging een feit is geworden: de maagd Maria verwacht een kind. Een veelzeggende uitspraak, want daarmee wordt duidelijk dat Jozef, en welke man ook, is uitgeschakeld bij de zwangerschap van Maria.

Sommige bijbellezers vinden dit een onbelangrijk gegeven. Volgens hen is Maria's zwangerschap-zonder-man vrome fantasie, bedoeld om het bijzondere van Jezus nog eens te benadrukken. Wat hen betreft heeft Jezus een gewone menselijke vader gehad.

Deze sceptische benadering is allereerst in strijd met de duidelijke gegevens van Matteüs en Lucas. Bovendien missen deze sceptici ook een wezenlijk aspect van het Evangelie, want wat bindt God ons door Maria's zwangerschap-zonder-man op het hart: dat Hij zelf voor de komst van Christus gezorgd heeft. Daarmee wordt het extra onderstreept: ons uitzicht ligt niet in het verlengde van onze menselijke geschiedenis maar is van bovenaf - je kunt ook zeggen: van buitenaf - door God naar ons toegekomen.

En dat was ook nodig, want ga maar na: Davids huis - zo mooi begonnen met David, de man naar Gods hart, en Salomo, de uitzonderlijk wijze koning - was uiteindelijk door z'n ontrouw aan God een ruïne geworden. Na de verovering van Juda door de Babyloniërs had er geen koning uit Davids huis meer op de troon gezeten. Maar via die wonderlijke zwangerschap van Maria gaf God een nieuw begin door van bovenaf, dus buiten menselijke wegen om, Davids huis de nakomeling te geven die de profeten eeuwenlang hadden aangekondigd. Daarmee werd een beslissende stap gezet op weg naar de komst van Gods koninkrijk.

Deze gang van zaken heeft betekenis voor de hele mensheid. Soms wordt heel optimistisch geloofd dat de geschiedenis vanaf Adam een gestage vooruitgang is op weg naar het vrederijk. De praktijk wijst uit dat ondanks alle positieve ontwikkelingen de mens onveranderd vatbaar is voor allerlei kwaad. Wij zijn niet in staat fundamentele redding te brengen. Maar via die wonderlijke zwangerschap van Maria gaf God een nieuw begin door van bovenaf een tweede Adam te laten komen, die door zijn werk en zijn macht in staat is een nieuwe wereld tot stand te brengen.

Om dit alles is het feit van Maria's maagdelijke zwangerschap een ongekennd verheugende boodschap, tot op de dag van vandaag. Beperken we ons tot wat we met onze gewone ogen zien, dan kan ons dat in verwarring brengen. We zien immers vaak heel weinig van Gods liefde in ons leven. Dat kan lastige vragen bij ons oproepen: 'Waarom moet ik die verdrietige dingen meemaken? Waarom vallen er al die slachtoffers?' Uit onze ellende zou je de conclusie kunnen trekken: 'Ik merk niks van Gods liefdevolle betrokkenheid.' Soms vervreemden mensen daardoor van God.

Hierteenover zegt onze tekst: 'Kijk alsjeblieft naar de zwangere maagd Maria. Haar situatie kan ons ervan overtuigen: 'God heeft toen echt een compleet nieuw begin gemaakt. Kijk naar haar en zie hoe vergaand God zich om ons bekommert!'

In deze tijd van Kerst zingen we vaak het refrein 'Kyrie eleis', 'Heer, ontferm U over ons'. Daar is vaak alle reden voor als we zien hoeveel slechtheid er in de wereld is, hoeveel macht de duivel nog altijd heeft, hoeveel ellende er vaak is én hoe wij daar persoonlijk in verstrikt zijn. Maar de zwangere Maria maakt duidelijk: God hééft zich over ons ontfermd. Via dat meisje uit Nazaret heeft Hij niemand minder dan zijn Zoon naar de aarde gestuurd. Dan zal de rest van zijn prachtplannen zeker uitgevoerd worden.

2 Een gewoon verloop

'Terwijl ze daar (in Betlehem) waren, brak de dag van haar bevalling aan.' Eigenlijk heel bijzonder. Het kind had goddelijke oorsprong, want de Geest had op de een of andere manier op Maria ingewerkt. Ze was dus als maagd zwanger. Maar nu krijgen we een gewone uitspraak te horen, want in feite wordt verteld: 'Toen de negen maanden voorbij waren, volgde de bevalling.'

Dat geeft aan dat Jezus op dezelfde manier als wij uit een moeder geboren is. Hij heeft het gebruikelijke aantal maanden in de warme beslotenheid van haar schoot gezeten. Daarna is Hij op de gewone manier via een bevalling ter wereld gekomen.

En op dat gewone verloop aan het begin is een gewoon vervolg gekomen. Hij heeft dezelfde fysieke en psychische ontwikkeling doorlopen als onze kinderen. Volwassen geworden had Hij dezelfde lichamelijke ervaringen als wij: honger, dorst, pijn. Ook heeft Hij psychisch hetzelfde meegemaakt als wij: teleurstelling, angst, verdriet. Kortom, Jezus is een mens geweest van vlees en bloed zoals wij zijn.

Ook dit bewijst het dat Gods liefde naar ons uitgaat. De aanwijsbare feiten van de dag geven ons soms het idee dat we er verloren aan toe zijn. We lijken weerloos tegenover wat gaande is. Maar de tekst maakt ons duidelijk: we zijn geen speelbal van duistere machten; we zijn niet overgeleverd aan onze eigen mogelijkheden en onmogelijkheden. En waarom niet? Omdat God niet op afstand is gebleven.

Soms wordt wel eens gedacht dat God een verre God is, die geen oog en geen oor heeft voor wat er bij ons speelt. Hij zou onbewogen en koud zijn onder wat op aarde gaande is. Dat is pertinent onwaar. Het geboren en later volwassen geworden kind maakt het onweerlegbaar duidelijk hoe betrokken God is bij ons leven. Hij heeft ons menselijke bestaan gedeeld, met al de ups en downs die daarbij horen.

We hebben dus met een God te doen die heel dicht bij ons staat. Hij kan meevoelen met onze moeiten en met onze kwetsbaarheid. Daarom kan Hij ons volgen als we in ons bidden spreken over onze angst, onze onzekerheid, ons verdriet.

De kerklieddichters hebben het goed begrepen, als zij de verwondering verwoorden dat God zo vergaand naar ons omziet (Lied 146 uit LvK 1973):

3 O God ons heil, ons hoogste goed,
Gij werd een mens van vlees en bloed,
werd onze broeder, en door U
zijn wij Gods eigen kindren nu.

4 Als ik dit wonder vatten wil,
dan wordt mijn geest van eerbied stil,
aanbidt het, maar doorgrondt het niet,
dat zo de liefde Gods geschiedt.

Of ook: 'Komt, verwondert u hier, mensen, / ziet, hoe dat u God bemint... (Lied 139:1 uit LvK 1973). Bij God die zich zo over ons heeft neergebogen, zijn we veilig. Helaas blijven we telkens last houden van allerlei slechtheid en ellende, en dat kan ons soms flink neerdrukken. Maar tegelijk geldt dat we aan de hand lopen van Hem die kind van een moeder was en daarmee mens is geweest als wij.

3 Gewone omstandigheden

Toen het kind Jezus geboren werd, werd het in doeken gewikkeld, zoals toen gebruikelijk was. Of je nu rijk was of arm, als pasgeboren kind werd je ingebakerd. De medische gedachte was toen dat deze inbakering een gezonde lichaamsgroei bevorderde. Deze behandeling was dus geen teken van vernedering. Het vormde wel een bevestiging: het kind Jezus is een baby geweest als wij allemaal, want Hij heeft dezelfde behandeling ondergaan als toenmalige kinderen.

Daar sluit bij aan dat Hij in een kribbe, in een voederbak werd gelegd, want, staat er dan bij in de oude vertaling: er was geen plaats in de herberg. In onze kersttraditie zien we het dan voor ons hoe Jozef en Maria doodmoe in de sneeuw door Betlehem liepen op zoek naar een plek. Maar telkens kregen ze het te horen: 'Geen plaats!' Ten slotte belandden ze in een herberg (het nachtverblijf van de stad, staat in de NBV), maar daar konden ze niet terecht omdat dat verblijf vol was met Romeinse ambtenaren die de inschrijving verzorgden. Toen zijn ze maar uitgeweken naar de stal van de herberg, en nog diezelfde nacht vond de geboorte plaats.

Veel hiervan is fantasie. Allereerst vond Jezus' geboorte niet in de winter plaats. De herders bevonden zich immers 's nachts in de open lucht, maar dat gebeurde alleen in het voorjaar of in de zomer.

Ook is het de vraag of er wel sprake was van een herberg. Toen volgens Matteüs 1 de magiërs op bezoek kwamen, bezochten ze Jozef en Maria in een huis. Goed, dat was niet meteen na de geboorte, maar ook weer niet zoveel later. Verder, de term die hier met 'herberg' wordt vertaald, wordt niet gebruikt voor de herberg uit de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (Lucas 10:34). Wel wordt dezelfde term gebruikt om het vertrek aan te duiden waar het laatste avondmaal werd gehouden (Lucas 22:11). Daarom kiezen sommige uitleggers ervoor dat het hier niet gaat om een herberg maar om een woon- en slaapvertrek. We moeten namelijk bedenken dat het boerenhuis van de gewone man toen maar één ruimte had, bestaande uit twee gedeelten. Je had een terrasvormige verhoging; dat was het woon- en slaappedeelte van het huis. Daarnaast had je op de begane grond, dus lager dan de rest, het stalgedeelte; dat was in die tijd vaak een grot. In de koude periode van het jaar bevonden zich daar een enkele geit, schaap of ezel. Ook was er een voederbak, bevestigd aan de huismuur of aan de wand van het woonterras. Met anderen lijkt het mij aannemelijk dat Jozef en Maria in zo'n huis zijn terechtgekomen.

Hoe ze daar zijn terechtgekomen? Laten we niet vergeten dat Jozef naar Betlehem moest voor z'n registratie. Dat betekent (weten we uit Romeinse gegevens) dat Jozef daar bezit had. Davids familie woonde blijkbaar weer (of: deels nog altijd) in Betlehem, want de Jeruzalemse gloriëtijd was door het optreden van de Babyloniërs voorbij. En Nazaret dan? Met anderen neem ik aan dat Jozef daar op karwei was, zoals vele Judese handwerkslui overal hun werk zochten. Het is dan logisch aan te nemen dat Jozef en Maria een plek hebben gevonden in Jozefs ouderlijke huis of in het huis van directe familie.

Hoe dit ook precies zij: als hier gesproken wordt over een voederbak en over het gebrek aan een plaats, dan hoeft dat niet als iets schokkends opgevat te worden. Daarmee wordt alleen aangegeven dat er geen ruimte in dat huis was voor een echtpaar. Daarvoor was het te klein, zeker nu Maria op het punt stond te bevallen. Vandaar dat ze uitweken naar het lege stalgedeelte van het huis. En die voederbak was natuurlijk een handige en beschutte plaats. Wellicht is die plek vaker voor baby's gebruikt. Al zijn deze omstandigheden niet schokkend, ze zijn wel zonder enige koninklijke glorie.

Het kind Jezus is dus geboren in gewone, zelfs armetierige omstandigheden. Dat is bemoedigend voor ons, want ook daarmee wordt aangegeven hoe vergaand God hart heeft voor ons.

Soms kunnen we ons onzeker afvragen: 'Zou God naar mij omzien? Hij is heilig, terwijl ik schuldig ben - reden om voor Hem weg te kruipen. Hij is indrukwekkend, terwijl ik een nietig mens ben - reden om bang voor Hem te zijn.'

Daar zit natuurlijk veel zinnigs in, want wie zijn we eigenlijk? We moeten het goed beseffen dat Gods gunst niet vanzelfsprekend is. En recht hebben we er zeker niet op.

Maar die doeken en die stal met die voederbak geven een bevestiging ervan: God is terdege betrokken bij ons, gewone mensen. Gaan we af op ons persoonlijk leven, op wat in de wereld speelt, dan bekruipt je soms de twijfel: 'Waar blijft God met zijn liefde?!' Maar de tekst houdt ons voor: heb oog voor het uitzonderlijke begin van Christus, let op het gewone verloop van zijn menswording en de gewone omstandigheden van zijn geboorte. Dat alles maakt overtuigend duidelijk: Gods liefde gaat naar ons uit!

Het is waar, altijd blijven we zitten met de vraag: 'Waarom grijpt God niet in om alle ellende te stoppen?' Intussen hééft God het beslissende antwoord gegeven: 'Kijk naar dat ingebakerde kind in die voederbak. Zie je wel dat Ik van jullie hou?' De enige zinnige reactie hierop is dat we dankbaar verwonderd zijn: 'Dat God zo dicht bij ons wilde komen.' Laten we ons dan ook aan Hem toewijden.